

PAGESOS DE VILA I PAGESOS DE MAS. L'ESTRUCTURA DE LA PROPIETAT AGRÀRIA A VILA-RODONA A L'INICI DEL SEGLE XV

Marina Miquel i Vives

1. INTRODUCCIÓ

A començaments del segle xv l'estructura tradicional del poblament del terme de Vila-rodonà, fonamentat en la coexistència d'un nucli central —la vila— i masos dispersos pel seu terme, es troba, malgrat la greu crisi demogràfica, en la seva plenitud. Ambdues formes de poblament són indissociables de dos models d'unitat d'explotació agrària: la dels pagesos de mas, que concentren totes les seves terres de conreu entorn la masia, el nucli del grup domèstic, i la dels pagesos residents a la vila, que tenen la unitat d'explotació repartida en peces de terra disperses pel terme. Uns i altres tenen, en règim d'emfiteusi, el domini útil de les terres del bisbe de Barcelona, senyor alodial i jurisdiccional de Vila-rodonà.

Més enllà del procés històric que fixa aquesta configuració del territori, inevitablement vinculat a la colonització de les terres del Gaià entre els segles x i xii, l'observació del comportament de grups domèstics de pagesos residents a masos i de pagesos residents a la vila respecte a les estratègies de preservació i transmissió del patrimoni permet constatar l'existència de dinàmiques diferenciades segons el tipus d'unitat d'explotació agrària. Darrere s'hi amaga l'existència de nivells econòmics diversos —els pagesos de mas sembla que disposen d'un patrimoni més elevat que molts dels pagesos residents a la vila—, però és l'estructura mateixa de la propietat agrària l'element essencial d'aquesta diferenciació. Tot i l'estreta relació entre els habitants del terme de Vila-rodonà i els de la quadra de Vilardida i la quadra de la Serra, s'ha restringit l'àmbit d'estudi únicament a la vila. La manca d'estudis precedents i la limitació temporal de la documentació consultada impedeixen establir amb la claredat necessària el marc jurídic, econòmic i social en què es basen aquestes relacions.¹

¹ La quadra de Vilardida ha estat estudiada per Isidre Pastor (1998) en referència al llinatge dels Tamarit, senyors del lloc. Pel que fa a la Serra, cal tenir en compte que la seva pertinença al terme

L'estudi es basa en el buidatge sistemàtic dels llibres notariais de la parròquia de Vila-rodona entre el 1410 i el 1429, servats a l'Arxiu Diocesà de Barcelona.² Entre la diversitat de tipologies que contenen els llibres notariais s'ha prioritzat la informació de caràcter econòmic —contractes de compravenda i bescanvi, establiments emfitèutics i inventaris *post mortem*— i la de caràcter familiar —testaments, capítols matrimonials i donacions. Tot i que aquest fons documental presenta un alt interès, la limitació cronològica, restringida als dos primers decennis del segle xv, la falta d'una documentació seriada que relacioni totes les terres tingudes en emfiteusi i la manca d'informació referent a les dimensions del parcel·lari del terme limiten més del que es voldria els resultats d'aquest estudi.

RÈGIM DE PROPIETAT I POSSESSIÓ DE LA TERRA

Les terres de Vila-rodona es constitueixen en alou senyorial de la seu episcopal de Barcelona a mitjan segle x, gràcies a la donació que l'any 959 féu Dominic del *castrum Frexanum* i la *villa Rotunda*.³ Des d'aquest moment, esdevindran part indissociable del terme del castell termenat de Montmell, el territori més occidental de domini episcopal a la marca del comtat de Barcelona. L'impuls definitiu en la institucionalització del poblament de Vila-rodona cal situar-lo, però, sense cap mena de dubte, en l'inici del procés de colonització de les terres del Camp de Tarragona a partir de mitjan segle xii. En aquest sentit, la tardana carta de poblament atorgada pel bisbe Ramon l'any 1189 a la vila de Castellcreixent sembla no tant el tret de sortida sinó la culminació d'un primer procés d'estructuració del poblament que ha començat ja a mitjan segle xii.⁴ L'existència d'un incipient nucli de poblament anterior al 1189 és fora de dubte, tal com ho mostra el mateix topònim de la vila, *Castelli Crescentis*, i com així també ho explicita l'encapçalament de la carta de poblament.⁵

Malauradament, poc sabem sobre el sistema que la seu de Barcelona va seguir per fer el repartiment del terme i l'espai agrari, però el text de la carta de poblament és prou clar

del Pla de Santa Maria limita les referències documentals als fons notariais de Vila-rodona i, per tant, qualsevol valoració de l'activitat dels habitants de la Serra sempre esdevé parcial.

² ADB, Parroquials, Vila-rodona.

³ "dono [...] castrum ad hedificandum vocitum Frexanum, cum fines vel termines suos et villa Rotunda cum villis vel villariunculis ad partem meridianam vel omnibus eis adiacenciis [...]". ACB, Libri Antiquitatum, IV, f. 184v, doc. 435.

⁴ La carta de poblament de Vila-rodona (ADB, Libri Antiquitatum, vol. IV, doc. 425) ha estat publicada per Josep M. Font i Rius (1969, 684, doc. 184), que l'ha atribuït a la població tarragonina de Creixell. La confusió és deguda al topònim *Castelli Crescentis* o *Castro Crescentis*, nom amb què es coneix Vila-rodona durant el darrer terç del segle xii i l'inici del segle xiii. A partir del 1220 s'imposa definitivament l'actual denominació.

⁵ "[...] ego Raimundus, Dei gratia, Barchinonense episcopus, cum consilio et voluntate omnium clericorum Barchinone, dono villam meam Castelli Crescentis populationibus et hedificatoribus ibi habitantibus presentibus et futuris [...]" (Font Rius 1969, 684, doc. 184).

respecte a les bases sobre en què es fonamenta el domini episcopal. Les terres de la vila són establertes als vells i futurs pobladors en règim de tinença i gravades amb els habituals pagaments de la tasca, el delme i la primícia i, en cas de traspàs, del lluïsm. Pel que fa al règim jurídic a què es troben sotmesos els habitants de la vila, no hi ha cap mena de dubte sobre l'existència d'un règim ple d'asserviment feudal, tot i que ens trobem en terres de la Catalunya Nova.⁶ Més enllà d'establir el marc jurídic del domini episcopal, allò que ens interessa assenyalar és l'existència, ja des d'abans de l'atorgament de la carta de poblament, de realitats diverses respecte a l'extensió de les explotacions agràries o, el que és pràcticament el mateix, l'existència de realitats patrimonials diferenciades. Així, el criteri que regeix la regulació del pagament del llòssol s'estableix com un pagament proporcional, segons les dimensions de l'explotació agrària a raó d'una mitgera d'ordi per cada parellada de terra.⁷

Pel que fa a la comunitat de veïns de la parròquia de Vila-rodona a l'inici del segle xv, moment en què se centra aquesta anàlisi, la base documental emprada, exclusivament notarial, no permet establir amb tota la claredat necessària el marc jurídic del domini episcopal ni la seva evolució des del ja llunyà atorgament de la carta de poblament. Tot i així, els sistemes de gestió i explotació de les terres del domini capitular s'ajusten a una tendència generalitzada a la baixa edat mitjana, que universalitza l'explotació indirecta de la terra mitjançant la modalitat de l'emfiteusi.⁸ Les bases del domini alodial fixades al segle xii es mantenen vigents al començament del segle xv, però amb algunes variacions significatives. El pagament de la primícia ha entrat en desús i els censos agraris es fixen exclusivament sobre la base del delme i la tasca, percebuts en espècie. D'altra banda, el bisbat manté el dret de percebre el lluïsm sobre totes les terres que entrin al mercat de la compravenda i en regula el traspàs amb l'establiment del dret de fadiga, de trenta dies.⁹

⁶ La mateixa carta de poblament n'expressa els termes: "[...] retineo mei et ecclesie Barchinone et omnibus successoribus meis forum et tabulis in prefata villa Castri Crescentis, et furtum et homicidia sive incendia et escugucias et trobis et omnis alias iusticiis que inde exire debent [...]" (Font Rius 1969, 684, doc. 184).

⁷ "[...] qui habuerit laboracionem ad unum par bovum donet de locet unam migeram d'ordei, qui habuerint laboracionem ad duo paria bovum vel ad III sive plura donet predictum loced [...] hanc racionet scilicet: per laboraciona uniscumque paris, unam migeram ordei [...]" (Font Rius 1969, 684, doc. 184).

⁸ "[...] et teneatur habere paciffice et quiete possidere [...] salvi tamen sempre et in super predicti [...] iure, dominio, laudamio et alodio de dicto reverendo Domino Episcopo et Ecclessie Barchinone et suis successoribus" (ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 43, f. 24v).

⁹ La documentació només fixa el llòssol i la quèstia com a censos banals, tot i que segurament no són els únics. Els fons documentals estudiats mostren el manteniment del llòssol com un pagament aleatori i no extensible a totes les peces de terra. Pel que fa a la quèstia, sembla que aquest és un cens reservat als masos, tal com s'especifica al contracte d'arrendament del mas Amiguët (document 1 de l'apèndix documental).

A partir del 1417 s'observa un canvi qualitatiu en la percepció de la tasca que culmina amb la reducció del cens a un pagament fix en diner. Entre el 1417 i el 1429, periòdicament, el procuradors episcopals Joan Bertran i Antoni Portella apareixen en la documentació notarial establint *de novo* terres de la baronia de Montmell, tant a la parròquia de Vilardona com a la parròquia del Montmell, i renovant els contractes d'emfiteusi vigents sota la fórmula “reduxit et fecit barqueriam”.¹⁰ Uns i altres contractes impliquen la reducció de la tasca a un pagament fix, que adquireix una gradació en funció de les dimensions i la qualitat de les peces de terra. Els nous valors monetaris de la tasca són, de més a menys: 1 sou, 8 diners, 6 diners, 4 diners i 2 diners. Dels 40 establiments efectuats al terme de Vilardona entre el 1417 i el 1429, en setze s'explicita clarament que corresponen a terres ermes, com en el cas de les “duas quarteradas de terra erma et incultas” que el procurador Antoni Portella estableix el 3 de març del 1423 a Francesc Rocha “ut habeatis plantare vinea”.¹¹

El canvi en la percepció de la tasca amaga una voluntat clara de redefinir i fixar de nou les relacions entre el bisbat i els seus tinents. L'actuació dels procuradors episcopals és ben estructurada: les terres afectades en cada un dels períodes en què el trobem reduint la tasca pertanyen a una partida de terra concreta i totes les peces afronten entre elles o corresponen a un mateix emfiteuta. Cada nou *stabilimentum* fixa les afrontacions de les peces de terra i assenyala clarament els límits i les formes que adquireixen les relacions del bisbat amb cadascun dels tinents. A més de la reducció de la tasca, els nous establiments renoven contractes anteriors, tal com ho indica la regulació del pagament d'una entrada simbòlica en espècie —un parell de gallines, de pollastres, de perdius o de conills per Nadal. Per bé que no s'ha pogut fer un seguiment complet de l'activitat dels procuradors episcopals, el resultat final ha d'ésser el canvi de renda sobre el total de les explotacions pageses de les

¹⁰ Poques vegades apareix desenvolupat el formulisme legal “Stabilio et dono ad meliorandum et non aliquo deterirandum vulgariter nuncupatum ad barqueriam” sinó que es tendeix a resumir amb les fórmules “reduxit et fecit barqueriam” o “stabilio et fecit barqueriam”.

¹¹ “[...] ego Anthonius Portella, [...] de novo stabilio et ad agrarium infrascriptum reduco vobis Francescho Rocha loci Villerotunde et vestris quoddam duas quarteradas de terra ermas et incultas diu est, sitas in termino dicti loci in partite vocata les Comes ut habeatis plantare de vinea [...]. Predictum novum stabilimentum et ad agrarium infrascriptum reduccionem facio vobi et vestris de predictis duabus quarteris sive dues quarteradas de terra [...] pro ut melius dici potest et intelligi ad vestrum et vestrorum salvamentum et bonum intellectum, sub tali tamen condicione quod in emenda et compensacione illius agrarii decime et tasche quod vos et vestres faciebatis et prestabatis dicto Reverendo Domino Episcopo de fructibus et expletis dicti troci deinde detis, tributatis et prestetis decimam tantam et duodecim denarios, monete barchinonense de terno, de censu quolibet anno, solvendos in ffito seu termino Nativitatis domini nostri Ihesuchristi. Et deinde cadat et cesset dictum agrarium decime et tasche. [...] Pro intrata vero huiusmodi novi stabilimenti et ad dictum agrarium reduccionis dedistis et solvistis michi unum par pullorum sive un pareyl de pols [...]” (ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 45, f. 44).

parròquies de Vila-rodonà i del Montmell. Aquesta pràctica legal adquireix així una nova lectura, no ens trobem davant un simple procés d'establiment d'unes terres concretes, una part de les quals han quedat sense conreu, sinó davant d'un veritable procés de capbrevació *ex novo*, un procés que, atenent les fons documentals, caldrà considerar el primer que la seu de Barcelona va realitzar a les parròquies de Vila-rodonà i el Montmell.¹²

Tot i que el contracte emfitèutic se situa al centre de les relacions entre la seu episcopal de Barcelona, com a màxim propietari alodial, i els seus tinents de Vila-rodonà al segle xv, fóra un error concebre les relacions entre propietari eminent i propietari útil com les úniques existents en la comunitat rural. Una part de les relacions de domini sobre la terra de la totalitat de l'alou episcopal a la parròquia de Vila-rodonà s'estableixen de forma indirecta, a través d'intermediaris. Arrendaments i contractes sotsemfitèutics són els mecanismes legals per mitjà dels quals alguns membres de la comunitat reproduïen a menor escala el sistema de gestió de la propietat alodial. La pràctica més estesa és, sens dubte, la sotsemfiteusi o sotsestabliment. Dels 117 contractes de compravenda i els 45 d'establiment estudiats detalladament, en 37, a més de la renda que es deu a la seu episcopal, s'assenyalen altres censos, fruit de la pràctica de la sotsemfiteusi. Les capelles de l'església parroquial són els majors sotsestablidors del domini útil sobre la terra, però també hi ha membres de la comunitat que la practiquen. Tots ells són protagonistes de l'acomodació d'una part de la comunitat rural, i el seu nivell de riquesa els permet situar-se en un lloc preeminent entre els emfiteutes episcopals, és a dir, el seu patrimoni els diferencia clarament de la resta de la comunitat, però també els diferencia el fet que cap d'ells no forma part de la comunitat de pagesos; n'hi ha que són teixidors, com els Clapers o els Martorell, i d'altres, com els Castellet, són membres de la baixa noblesa.¹³

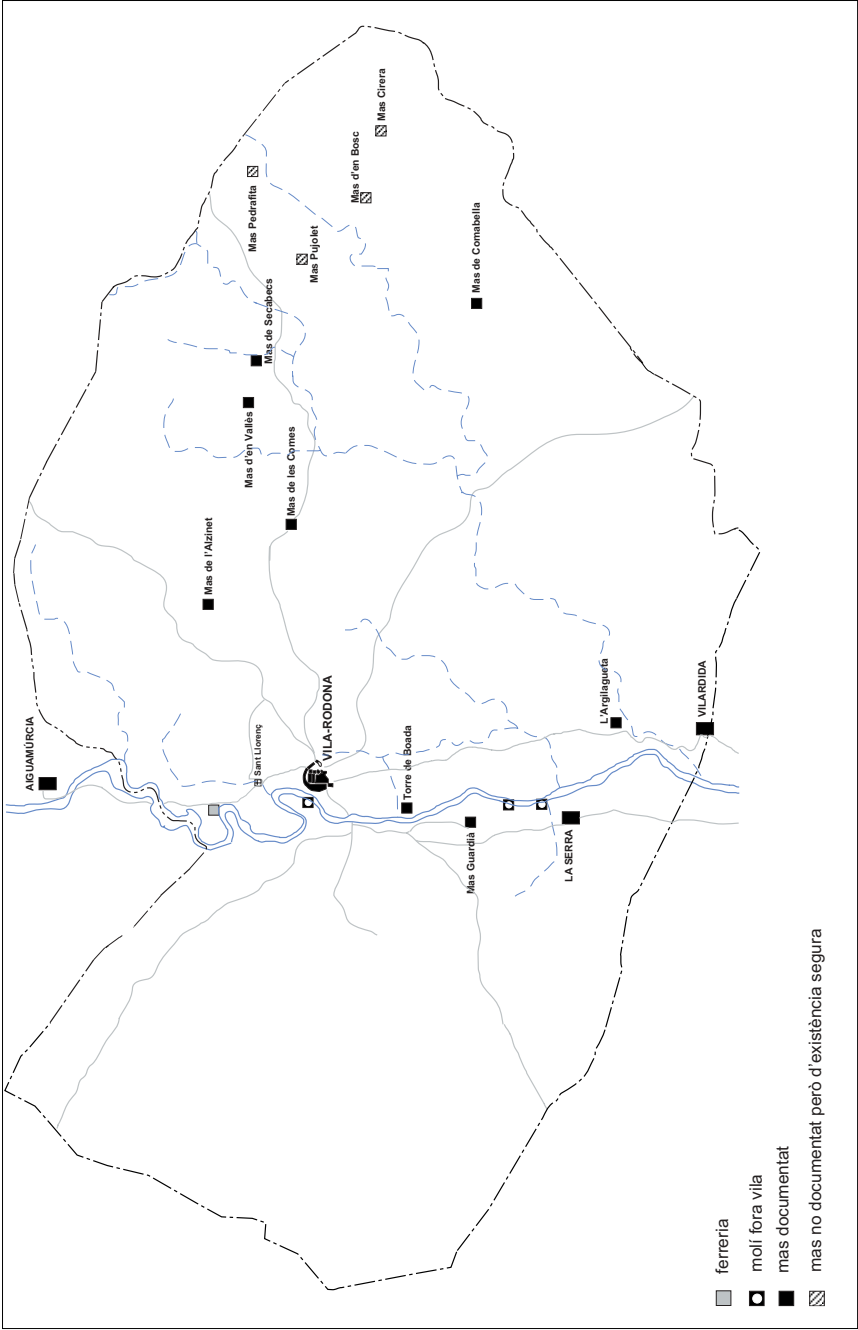
PAGESOS DE VILA I PAGESOS DE MAS

L'estructura del poblament de la parròquia de Vila-rodonà es correspon a un model semidispers, en què conviuen un nucli de poblament concentrat en masos (vegeu el mapa de la pàgina següent). La fixació d'aquest model queda lluny en el temps, i cal situar-lo novament en un moment indeterminat de la primera meitat del segle xii, quan la fundació de la vila clou el procés de colonització de les terres més occidentals del castell termenat de Montmell. Tots els nuclis de poblament se situen a l'esquerra del riu Gaià, seguint un

¹² El capbreu més antic de les parròquies de Vila-rodonà i el Montmell es conserva al fons de Mensa Episcopal de l'Arxiu Diocesà de Barcelona i data del 1568 (ADB, Mensa Episcopal, Títol XV).

¹³ Els Castellet emparenten amb els Tamarit de Vilardida a la segona meitat del segle xiv per mitjà del casament de Bernat Castellet amb Violant, filla de Ramon de Tamarit (Pastor 1998: 54-58). L'única filla del matrimoni, Violant, es casa el 1418 amb Joan Ycart, cavaller. La lectura dels capítols matrimonials no dona peu a cap mena de dubte, el patrimoni dels Castellet és sòlid, el dot que rep la pubilla és de 11.000 sous, molt per damunt del que aporten els pagesos de la vila i dels masos, que acostuma a situar-se entre les 50 i 30 lliures (ADB, Parroquials, Vila-rodonà, vol . 44, ff. 37-37v).

Mapa de la vila

patró d'ubicació geogràfica força estandarditzat. La vila se situa a tocar de la riba esquerra del riu, mentre que tot els masos —a excepció de la Torre de Boada i l'Argilagueta— es troben ubicats a la meitat est de l'esquerra del terme, afrontant amb els masos de les parròquies de l'Albà, el Montmell i Rodonyà, és a dir, en les terres més allunyades del riu. La dreta del Gaià sembla un espai molt menys socialitzat, i l'únic nucli de poblament existent —el mas Guardià— es troba també just a tocar de la riba del riu.¹⁴

L'abast cronològic i la tipologia documental de la recerca portada a terme no permet establir amb la fiabilitat necessària un cens d'habitants de la parròquia de Vila-rodona a l'inici del segle xv. El fogatge del 1497 (Iglésies 1991: 209-210), que indica una població de 58 focs, tot i situar-se una mica lluny del marc cronològic d'aquest estudi, permet un marc referencial no menyspreable. Els 58 focs es reparteixen en 42 de vila, dels quals 12 són formats per un únic individu, i en 11 de masos.¹⁵ Al costat d'aquestes dades referencials, l'única dada contemporània de què disposem són els 43 focs consignats en una llista de caps de casa presents al consell de la universitat de Vila-rodona, celebrat el 28 de juliol del 1429, dels quals, 38 resideixen a la vila i 5 als masos del terme (vg. Quadre 1). Evidentment, es tracta d'un cens incomplet i amb alguns errors d'ubicació, atès que alguns dels noms que figuren com a habitants a la vila són, en realitat, habitants de masos del terme. Tot i així, la lectura de les dades és prou clara, la major part viu a la vila, mentre que els habitants dels masos conformen un grup clarament menor.

Deixant de banda la ubicació geogràfica del poblament del terme i la deficient informació documental respecte al cens d'habitants a l'inici del segle xv, es fa evident que la presència de les dues formes de poblament porta implícita la coexistència de dos models clarament diferenciats d'explotació agrària o, el que és el mateix, de dos models de pagesia: el pagès de vila i el pagès de mas.

A l'inici del segle xv es localitzen al terme esquerre de Vila-rodona una quinzena de masos (vg. Quadre 3). La majoria han perviscut fins avui, però només en alguns casos hem pogut identificar-ne la correspondència amb el topònim actual. És el cas del mas de l'Argilagueta (mas de l'Andreu), el mas Secabechs (mas Serrà), el mas de l'Alzinet o el mas de Bernat Vallès (mas d'en Roig). La simple comparació entre el nombre de pagesos residents a la vila i el nombre de masos existents al terme permet observar que el mas és la forma d'unitat d'explotació agrària que ocupa una extensió més gran al territori. L'espai de poblament dispers forma un *continuum*, de tal manera que els masos se succeeixen en el

¹⁴ Com ja s'ha comentat, la quadra de la Serra no pertany a la jurisdicció de Vila-rodona, sinó al terme del Pla de Santa Maria.

¹⁵ A continuació de la relació de focs de la vila, segueixen dues llistes amb els epígrafs "Los masos de fora" i "Los qui no tenen cases estan delanada". El primer fa referència als habitants dels masos i el segon, a habitants de la vila que per motius d'ocupació laboral (l'hospitaler, el saig, el ferrer) o de viudetat (la viuda Falguera, na Sunyera, na Piera, la ferreria viuda etc.) no tenen casa (Iglésies 1991: 209-210).

QUADRE 1. *Assistents al concili de la universitat de Vila-rodona (28 de juliol del 1429)*

De Vila-rodona	Francesc Rocha
Arnau Roig	Antoni Domingo
Guillem Roig	Steve Sunyer
Ramon Pellicer	Marc Calafell
Berenguer Vives	Bernat Querol
Ramon Liula	<i>Antoni Baget</i>
Bernat Puig	Pere Magre
Bernat Miracle	<i>Pere Alzinet</i>
<i>Antoni Ulzina</i>	Pere Forner
Joan Miracle	Barthomeu Rocha
<i>Dominic Torrell</i>	Guillem Tolrà
Guillem Bellalberch	<i>Guillem Baget</i>
Joan Franc	Bernat Guasch
Jacob Andreu	Bernat Bulzart
Pere Argilague	Arnau Racosens
Joan Gonstantí	Bernat Forner
Bernat Burgueres	
Guillem Torrell	Habitants al terme de Vila-rodona
Joan Ferrari	Barthomeu Racosens
Bernat Argilagua	Bernat Sacabechs
Francesc Noguera	Antoni Gibert
Pere Sanç	Marc Joncosa
Pere Bellalberch	Bernat Vallès

** En cursiva, habitants de masos*

FONT: ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 48, f. 25v.

terme des d'una zona de contacte amb les parcel·les dels pagesos de la vila en direcció est. No hi ha espais ocupats per parcel·les de terra, sinó que cada mas afronta amb altres masos. Segurament, haurem de concloure que, malgrat no disposar de dades de superfície, cada mas ocupa una extensió relativament important i que, per tant, es tracta d'explotacions molt més extenses que la suma de parcel·les que conformen les propietats dels pagesos de la vila.¹⁶

¹⁶ La impossibilitat de confeccionar un parcel·lari del terme impedeix verificar i quantificar la diferenciació de l'extensió del mas respecte a les propietats dels pagesos de la vila, dades que han pogut ser determinades clarament a diverses poblacions de la Catalunya Vella en els darrers anys. Vegeu, en aquest sentit, els estudis d'Elvis Mallorquí sobre Cruïlles (1999) i Antoni Ll. Sanz (1985) i Lluís To (2003) sobre el Castell d'Aro.

QUADRE 2. Topònims

ESQUERRA DEL RIU
Partides de terra de secà
Buada
els Cabots
la Coma de Figueres / les Comes de Figueres (Aubellons)*
les Comes (Aubellons)
la Costa
la Pedrera
els Pilars (els Ponts)
la Pinatella / les Pinatelles
el Turell
Partides d'horta
Horta d'Avall
Horta d'Amunt
Horta de Sant Llorenç
lo Racó / l'Arracó
l'Espeltar
DRETA DEL RIU (DELLÀ GAIA / ULTRA FLUMINE GAIANO)
lo Camp (les Planes)
la Coma de Vallmoll
la Parellada de la Serra
la Rocha Pla

* Entre parèntesis, el topònim actual

QUADRE 3. Correspondència entre els masos i els noms actuals

MAS	NOM ACTUAL
Alzinet	Mas Alzinet
Amiguet	—
l'Argilagueta	Mas de l'Andreu
Bufraganyes	l'obaga del Mas
Comabella	Mas d'en Guerra
les Comes	Mas de la Magina
Çatorre	—
Gibert	—
Gili	—
Guardià	Mas Guardià
Joncosa	—
Pere Sunyer	—
Roquesens	—
Secabechs	Mas Serrà
Tolrà	—
Torre de Boada	Columbari
Vallès	Mas d'en Roig

□ Mas de l'Alzinet.

No ens estendrem en la tipificació del mas com a unitat d'explotació agrària, sobradament coneguda, però sí que volem posar l'accent en els trets més importants.¹⁷ Tal com s'assenyala en el contracte d'arrendament del mas Amiguet del 1439, el mas es constitueix com la suma de diversos espais econòmics i residencials: “[...] terres, ors, vinyes, fruyts, olivàs, roures, glans e totes d'altres terres, així conreades com hermes, drets e pertinències del dit mas e ab los vayxells vinaris qui dins lo mas són [...]”.¹⁸ Entorn del nucli de residència, en un espai relativament tancat i difícil de dimensionar, es desenvolupa tota l'activitat econòmica: el treball domèstic, el conreu dels camps, de l'horta, l'establació i la pastura dels ramats, l'aviram i el bosc. En funció d'aquesta particularitat, l'existència d'un espai físic concret i limitat, l'activitat dels habitants dels masos és sensiblement autònoma de la resta de la comunitat de veïnatge i, com veurem, força diferenciada de la dels veïns de la vila.

La dificultat de cartografiar l'extensió dels masos no pot amagar l'existència de diferències entre la comunitat de pagesos de mas, segurament més importants que les

¹⁷ La historiografia catalana ha situat el mas com a eix central dels estudis sobre l'agricultura medieval. Entre la ingent bibliografia que ha generat l'estudi del mas, assenyallem les obres col·lectives més recents *Homes, masos, història. La catalunya del nord-est (segles XI-XX)* (Congost i To 1999) i *El mas català durant l'edat mitjana i moderna (segles IX-XVIII)* (Ferrer et alii 2001).

¹⁸ Vegeu l'apèndix documental, doc. núm. 1.

que es deriven de les dimensions de l'explotació agrària i que tenen a veure amb el règim de tinença del mas. Els notaris de la parròquia distingeixen de forma bastant sistemàtica dos tipus d'habitant dels masos. Als Torrell i als Dalmau de Comabella o als Torrell de l'Argilagueta, per posar un exemple, sovint se'ls identifica la residència amb les expressions: "mansi de Comabella", "mansi quod vocant de l'Argilagueta". En canvi, els tinents de masos com els Vallès, els Uguet, els Baget, sempre són localitzats amb l'expressió "habitant in termino Villarotunde". De forma general, l'expressió *habitant* sembla que es refereix a famílies arrendatàries o sotsestablertes en el mas, mentre que l'ús del locatiu *mansi de* es restringeix als tinents directes.

Si el mas esdevé la unitat d'explotació que ocupa més extensió relativa dins la parròquia de Vila-rodon, el pagès resident a la vila i amb els camps de conreu al terme és numèricament el majoritari. La característica bàsica d'aquest sistema d'explotació de la terra és l'absentisme del pagès al terror durant una part del dia. Aquest fet crea una de les diferències més importants respecte al mas. Si al mas, la residència, els mitjans de producció, els camps de conreu formen un tot unitari i continu en l'espai, el cas del pagès que viu dins la comunitat és radicalment diferent. Bàsicament, la seva originalitat és deguda al fet que la residència i els mitjans de producció (eines, animals de tir, elements de transformació del producte) i les estructures d'establació (corrals i estables) se situen dins la vila, mentre que l'explotació agrària resta aïllada "al defora". Aquesta tendència és aclaparadorament verificable en cada una de les unitats per estudiar. Només en dos casos

□ Mas Secabechs (Mas Serrà).

es constata l'existència d'edificis associats a parcel·les de terra —una pallissa i dos colomers. Així, cal considerar que l'activitat de la unitat domèstica es porta a terme en dos àmbits diferenciats: en la comunitat de veïnatge —la vila— i al camp.

Dins la vila, la casa —“hospicium”, “domum” o “alberch” als documents— és alhora residència de la unitat domèstica i recinte d'establació dels animals de tir, quan n'hi ha, i lloc d'emmagatzematge de la producció i dels estris de treball i l'edifici de transformació. Quant als corrals, sembla que tendeixen a estar separats de la casa, encara que sense un criteri de localització fix.¹⁹ Poden ser al costat de la casa, al mateix carrer però separats o a altres carrers i, fins i tot, fora muralles.

Ja s'ha dit que el fet que millor caracteritza la unitat d'explotació dels pagesos de la vila és que les tinences —horts i camps— estan situades fora vila, repartides per diferents punts del terme. La importància d'aquesta configuració del paisatge agrari és fonamental, ja que d'aquí neix part de la fragilitat d'aquest tipus d'unitat d'explotació respecte al mas. Segurament, aquesta fragilitat no arribaria als límits que sembla que assoleix si es tractés d'un model que tendeix a la concentració de terres, en què els pagesos aconseguissin, per mitjà de diferents mecanismes, mantenir una explotació unitària situada en una partida de terra. Però aquest no és pas el cas. La tendència és clarament favorable a la fragmentació. La documentació en aquest punt és prou específica, són comptats els casos en què un pagès té dues parcel·les properes. A vegades, per mitjà de compres i permutes els pagesos aconseguixen concentrar dues o tres parcel·les en una mateixa partida de terra, però si ens fixem en les afrontacions, en pocs casos la nova parcel·la lllinda amb el mateix comprador. Vegem-ne un cas. La propietat de Pere Andreu, pagès benestant, està formada per onze parcel·les de terra situades en sis partides diferents del terme: una a Horta d'Amunt, una a Horta d'Avall, una a les Forques, una a Buada, tres a lo Camp i tres a les Comes, més una darrera peça sense localització. Però el paradigma el dona el fet que cap de les 3 peces de terra que té a lo Camp i a les Comes afronten entre elles i cap dels afrontadors de cadascuna de les peces es repeteix.²⁰ Per tant, no només estan separades, sinó que han d'estar relativament allunyades entre si. El cas de Pere Andreu es repeteix sistemàticament en totes les unitats d'explotació que hem pogut estudiar. No cal dir que el motiu d'aquesta dispersió es deu a l'origen divers de l'explotació familiar, formada al llarg dels anys per peces rebudes, unes per herència, d'altres per dot nupcial o simplement per compra (García Mansilla 2003: 389-402).

L'anàlisi de la distribució quantitativa de les explotacions agràries dins el territori de la comunitat permet distingir dues zones ben diferenciades i que es corresponen amb els dos àmbits en què es divideix el terme: la dreta del Gaià, que s'expressa a la documentació com “ultra flumine Gaiano” o “dellà Gaià”, i l'esquerra del riu, on s'assenta el poblament.

¹⁹ Vegeu l'apèndix documental, docs. núms. 2 i 3.

²⁰ Vegeu l'apèndix documental, docs. núms. 2 i 3.

Les diferències entre ambdós àmbits són significatives. En funció del volum de les transferències de terra i reduccions de tasca, que per ser la documentació analitzada més nombrosa dóna un grau de fiabilitat major, es pot veure que el grau d'explotació de la dreta del Gaià és molt petit: de les 159 peces de terra comptabilitzades directament, només 23 corresponen a la dreta del Gaià. Tenint en compte que la superfície del terme de la dreta del riu és més gran, sembla clar que ens trobem davant un espai molt menys socialitzat, on deu predominar el bosc i l'erm. No cal descartar, però, que part del desequilibri es degui al fet que siguin els pagesos dels pobles veïns del Pla de Santa Maria, Alió o la Serra els que conreen aquestes terres. Tant si el desequilibri es deu a una explotació agrícola més reduïda del terreny o al fet que aquestes terres hagin estat alienades de la comunitat, el cert és que aquesta diferenciació té el seu reflex cultural. Mentre que la comunitat, en referir-se a l'espai agrari de l'esquerra del Gaià, utilitza catorze topònims, designa la dreta del riu només amb cinc topònims, quatre referits a partides de terra (lo Camp, la Coma de Vallmoll, la Parellada de la Serra i Rocha Plana) i un al terme, Ultra Gaiano o Dellà Gaià, que engloba els anteriors (vg. Quadre 2).

Pel que fa a les terres de conreu de l'esquerra del terme, es defineixen dos paisatges, atenent el grau d'intensitat del treball agrícola: una zona de regadiu, que des del poble transcorre paral·lela al riu en sentit nord-sud —Horta d'Amunt i Horta d'Avall— i que té com a límit els camins de Santes Creus i Vilardida, i una zona de conreus de secà (blat, vinya i oliveres), que s'estén a partir de la franja de regadiu en direcció est i limita amb les terres dels masos. Tal com succeïa quant a les diferències en funció del volum d'explotació de la dreta i l'esquerra del terme, l'elevada concentració d'activitat agrícola en la zona d'horta suposa una major fragmentació en petites parcel·les de tota la franja de regadiu.

LES DIMENSIONS DE L'EXPLOTACIÓ AGRÀRIA

Distingir el pagès resident al mas del pagès resident a la vila com a model diferenciat d'unitat de producció, té una lògica que intentarem determinar. D'entrada hauríem de convenir que l'organització interna no és estructuralment diferent, l'originalitat d'ambdues formes rau estrictament en la configuració física, en les característiques de cadascuna de les explotacions agràries. Però que aquesta diferenciació no mediatitzi *a priori* situacions de caràcter estructural —el nivell de riquesa no està relacionat directament amb la tipologia de la unitat d'explotació sinó amb la seva extensió—, no significa que no hi hagi una estratificació social dins la comunitat, vinculada al nivell econòmic de les unitats pageses.²¹ No hi ha models que permetin establir una classificació de la pagesia segons el

²¹ Pensar la comunitat pagesa com una classe unitària i sense diferències d'estratificació social és, a hores d'ara, equivocar qualsevol valoració sobre el món rural. Tal com posava de manifest Eva Serra ja fa molt de temps (1983) "no existeix un oceà pagès indiferenciat". Lluís To (2003) ha fet les darreres aportacions sobre el tema i les dificultats metodològiques d'establir-ne els límits.

seu nivell econòmic. Entre Berenguer Cases, que només té una casa i tres peces de terra, i la propietat de Pere Andreu,²² al qual ja ens hem referit, formada per onze peces de terra, hi ha tota una gradació de riquesa, difícil d'establir, però que passa segurament per les dimensions que assoleix la unitat de producció. No hi ha una norma, uns límits en l'extensió de les unitats que permeti dir on acaba la riquesa i on comença la subsistència d'una família. Entre ambdós extrems, presents a Vila-rodona, hi ha un nombre de propietats de dimensions mitjanes que permeten aconseguir un nivell de vida raonable, per damunt de la subsistència.

De l'anàlisi dels inventaris i de les dades provinents dels contractes de compravenda i d'establiments, sembla que les unitats de producció dels pagesos de la vila estan formades per 4-6 parcel·les de terra, entre les quals normalment sempre s'inclou un hort. Per sota d'aquest nombre ens trobem davant un model mixt d'activitat agrària que inclou l'activitat ramadera o l'activitat menestral. Els exemples en què s'ha pogut constatar la complementarietat entre ramaderia i agricultura són els de la família Miquel, que, a més de dues parcel·les de secà i un hort, tenen un corral, i el d'Antoni Franc d'Aragó, que només té com a propietats una vinya i un corral.²³ Per als Miquel aquesta duplicitat sembla equitativa, mentre que per a Franc d'Aragó l'activitat principal ha de ser necessàriament la ramaderia, i el conreu de la vinya, una activitat complementària. En la resta de pagesos que només assoleixen el límit de tres parcel·les de terra, com en el cas de Berenguer Cases, és difícil de valorar. En alguns casos segur que ens trobem davant la pobresa, però la majoria són menestrals que complementen el seu treball artesà amb el conreu d'un hort i alguna parcel·la de secà que han rebut per dot nupcial o per deixa testamentària. És el cas de Joan Palomer, paraire, que té només una vinya, o del sastre Jacob Rubert, que té un olivar a la partida de les Comes.

Per sobre de les 6 o 8 parcel·les de terra, sembla que ens trobem davant una pagesia benestant, basada en una unitat de producció capaç d'assegurar l'autosubsistència i reproduir l'explotació. Per damunt de les 8-9 parcel·les de terra, a excepció d'alguns casos, la majoria de propietaris ja no són pagesos sinó membres de la baixa noblesa i alguns teixidors que sotsestableixen i arrenden la terra als pagesos residents a la vila.²⁴

LA DINÀMICA DE LA PROPIETAT

L'actuació dels pagesos sobre la seva propietat va més enllà de la pura activitat agrícola, del treball de la terra. Per damunt de tot transmeten la seva propietat i ho fan sobre una base jurídica ben travada; la transmissió esdevé un signe de continuïtat del llinatge

²² Vegeu l'apèndix documental, docs. núms. 2 i 3.

²³ Dades extretes de l'inventari *post mortem* d'Antoni Franc d'Aragó, fet el 7 d'abril del 1417 (ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 43, ff. 37v-38).

²⁴ Sobre la penetració en el mercat de la terra de la burgesia i l'empobriment dels petits pagesos, vegeu Ferran Garcia Oliver (2003).

familiar. Però hi ha molt més, les opcions són moltes més. Abans d'arribar a la transmissió dins el grup familiar, els arrendaments, els sotsestabliments emfitèutics, les permutes, les donacions o les compravendes són possibles i presents a la comunitat de Vila-rodona. Però no totes tenen els mateixos protagonistes ni el mateix significat. Permutar una terra per una altra possibilita intentar, d'alguna manera, concentrar la propietat per fer el treball agrícola més racional i productiu; una donació pot ser deguda a la voluntat de recompensar un servei o, senzillament, fixar més clarament una transmissió de propietat. Tampoc tothom qui actua sobre la terra no ho fa en les mateixes condicions, i d'aquest fet es dedueixen elements de diferenciació entre els membres de la comunitat. No té el mateix significat vendre que comprar; vendre una terra suposa alinear una part de l'explotació i reduir-ne la capacitat productiva, i comprar suposa augmentar les dimensions de l'explotació. Que els Castellet o els Miquel siguin uns dels majors compradors i, de retruc, els majors sotsestablidors de terra, els diferencia clarament del pagès —ja sigui de la vila o de mas— que només transmet la seva propietat o del pagès que es veu obligat a vendre part o la totalitat de la seva explotació. No insistirem en les diferències que es poden establir a partir d'aquesta constatació, perquè entre l'oligarquia local i la comunitat camperola l'abisme és prou evident. El que realment interessa assenyalar són les diferències d'actuació que hi ha en el si de la comunitat pagesa. Tots els pagesos de la vila i tots els pagesos de mas transmeten la seva propietat i alguns també compren, però no tots alienen part de la seva propietat o tota. Els únics que es veuen afectats per la necessitat de vendre són els pagesos residents a la vila. L'estadística és prou clara, en vint anys només hi ha tres contractes de compravenda pertanyents a propietaris de mas.²⁵

EL MERCAT DE LA TERRA

És a través del mercat de la terra que hom pot arribar a adonar-se de la mobilitat del patrimoni. Compravendes i permutes són els contractes més corrents, per mitjà dels quals la propietat canvia de mans. Tots dos tipus de contracte tenen, però, una incidència diferent sobre el total del mercat i responen a interessos diferents. La forma que té més incidència és, sens dubte, el contracte de compravenda. En el període estudiat, 1410-1429,

²⁵ Dels 117 contractes de compravenda documentats entre els anys 1410 i 1429 únicament tres tenen com a protagonistes pagesos de mas. Es tracta de la venda que el 16 de maig del 1412 féu Bernat Secabechs i la seva dona Marcona (mas Serrà) d'un tros i una petita sort de terra —"trocium terre et quendam sortaneta terre que sunt iuxta hospicium vestri"— al seu veí Bernat Vallès (mas d'en Roig), situats a tocar de la masia del comprador. Tot i que no disposem de més dades, creiem que es devia tractar d'un retorn, per mitjà de compra, d'un dot d'un matrimoni anterior entre membres dels dos masos veïns o d'un llegat testamentari (ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 43, f. 102v). D'altra banda, Pere Torrell, del mas de l'Argilagueta, compra el 5 de desembre del 1412 un hort a Horta d'Amunt (ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 43, f. 102v) i el 24 de setembre del 1416 una peça de terra (ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 43, f. 102v).

es comptabilitzen 117 contractes de compravenda per tan sols una permuta de terra. Tot i que caldria esperar un nivell de permutes més elevat, en un període d'intensa crisi econòmica, millorar l'explotació agrària per mitjà de la concentració parcel·lària no sembla que sigui prioritari per a les famílies de pagesos de Vila-rodona.²⁶ La diferència en el conjunt del mercat de béns immobles és relativament menor, la documentació informa d'un nombre elevat de compravendes de cases i corrals, però també hi ha un nombre molt més elevat de permutes, motiu pel qual la proporció és més equilibrada.

El mercat de la terra a la parròquia de Vila-rodona es crea, com s'ha dit, sobre la compravenda. En un període de 19 anys, 117 contractes de compravenda és un nombre relativament moderat de moviment i sobretot irregular, atès que el ritme de vendes varia anualment.²⁷ Si fem una valoració qualitativa de la terra posada en venda, la relació que s'estableix és la següent: 77 compravendes de terra de secà (65,81 %), 36 d'horta (30,36 %) i 4 freginals (3,4 %). Els percentatges, en funció de l'extensió de terra de secà i de regadiu al terme —l'espai d'horta és molt més reduït que el de secà— és favorable a l'horta. Els motius d'aquesta pressió sobre les terres de conreu intensiu poden ser diversos. Vendre un hort representa, en el conjunt de l'explotació agrària, una pèrdua relativament recuperable. Tot i això, pensem que hi ha d'haver més pressió sobre la terra de regadiu a causa de l'existència d'un conreu de productes industrials prou ben documentat, com el lli i el cànem.²⁸ La terra de regadiu i, per tant, l'interès en la compra, podria ser deguda a la intensificació de la producció per part dels compradors, però cal ser prudents en aquest punt. Tot i la presència de teixidors i paraires a Vila-rodona, no sembla que hagi estat mai en la posició del Pont d'Armentera (Fuentes 2001: 47-93) i, de fet, Jacob Clapés, teixidor de la vila, a qui veiem fer importants inversions al camp, no compra cap hort, només terra de secà. Respecte al valor que adquireix la terra en el mercat, poc aporta la documentació. Coneixem el preu de les transferències, però la impossibilitat d'establir les dimensions de les peces de terra no permet fer-ne una lectura prou acurada.²⁹

²⁶ El 30 d'abril del 1426 Guillem Querol i la seva muller Caterina permuten una peça de terra a la partida de Buada per una peça de terra a les Comes de Joan Miracle i la seva dona Antònia. De la lectura del contracte es dedueix que el bescanvi de terres no és equitatiu —Joan Miracle ha de pagar de compensació 10 florins a Guillem Querol i la seva muller— ni respon a una voluntat de millorar l'explotació agrària —cap de les dues peces de terra afronten amb els permutadors— (ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 47, f. 43v).

²⁷ No disposem de dades del 1415, 1420 i 1421.

²⁸ Així, per exemple, en l'inventari de béns de Guillem Appiera s'esmenten 30 rams de fil d'estopa de cànem (ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 41, ff. 16v-17).

²⁹ Vegem-ne un exemple. El 8 de desembre del 1416 Jacob Rojals compra un hort pel preu de 6 ll. 17 s. i 6 d. i el mateix dia Guillem Narbonès compra un hort per 17 ll. Totes dues terres estan sota el mateix règim d'emfiteusi i cap de les dues és tinguda en sotsemfiteusi. Com que no en sabem les dimensions, se'ns escapa la significació de la diferència de preu pagat per cadascuna (ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 43, ff. 25 i 25v).

Per què es ven la terra? Per què només venen els pagesos de la vila? És evident que el mercat de la terra no es basa en l'endeutament pagès,³⁰ però en un context com el de l'inici del segle xv, de crisi de subsistència, en què qualsevol desajust econòmic o familiar desequilibra les unitats domèstiques, el mecanisme més fàcil o almenys el més comú per superar momentàniament la pressió de l'endeutament és la venda. Vendre tota una explotació agrària, i més si és compacta, com ara un mas, és impensable, ja que l'efecte immediat és la incapacitat de regenerar la unitat d'explotació. Però, en canvi, vendre, empenyorar una part de les terres —una parcel·la, dues parcel·les— és possible gràcies a l'estructura de l'explotació, i potser és la millor solució.

REDUCCIÓ I DESAPARICIÓ DE LA PROPIETAT

L'evidència de l'endeutament sembla un fet a Vila-rodona a l'inici del segle xv: 117 vendes fetes per 67 venedors entre el 1410 i el 1429. Com hem vist, molts d'ells només alienen una o dues peces de terra per fer front a una conjuntura desfavorable en un moment donat. D'altres, però, en reduir l'explotació agrària, entraran en un camí sense retorn, ja que els serà impossible mantenir la producció mínima per a la subsistència. Aleshores, les vendes es tornen continuades. En una conjuntura de creixement agrari fer front a un desajust de l'economia domèstica es pot superar, a mitjà o llarg termini, recuperant mitjançant compres, arrendaments i sotsestabliments emfitèutics les dimensions de l'explotació agrària. Però per als pagesos de Vila-rodona de l'inici del segle xv la venda porta moltes vegades a un mateix final: la reducció i la desaparició de la propietat. El cas que potser millor il·lustra aquesta dinàmica és el d'Antoni Pux i la seva muller, Asseno. El 1412 inicien la reducció de la seva unitat de producció, venen una sort de terra a la partida dels Pilars a Guillem Torner de les Destres per un valor de 10 sous.³¹ No sabem els motius de la venda. Durant els tretze anys següents no apareixen en la documentació, però a partir del 1426 la desestabilització del grup domèstic sembla del tot evident. El 5 maig del 1426 tornen a vendre, aquest cop un tros de terra amb oliveres a les Comes a Antoni Aranyó

³⁰ Juan Vicente García Marsilla (2003: 390) sintetitza de forma clara el motor del mercat de la terra: "[...] Les conjuntures econòmiques, o simplement la fase del cicle vital, que passa cada família podien donar lloc a constants adaptacions de les petites empreses camperoles, que afectaven directament l'abast i la composició de les seves explotacions. Així, el patrimoni familiar es formava amb les aportacions dels dos cònjuges a les capitulacions matrimonials. Després, la presència de fills adolescents augmentava la força de treball i els ingressos de la unitat domèstica, la qual cosa podia ser aprofitada per a comprar noves terres. [...] Pel seu cantó, els pares, arribats a una certa edat, es veien impossibilitats de treballar totes les terres i potser havien de desprendre's d'algunes parcel·les a fi d'ajustar-se a la seua minvada capacitat productiva, i així aconseguir alguns ingressos complementaris. D'aquesta manera, els ritmes d'expansió i contracció de les unitats familiars camperoles condicionaven l'existència d'un mercat de les terres constantment actiu."

³¹ ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 41, f. 2v.

□ Carrer Major de Vila-rodona.

pel preu de 5 florins i mig.³² Els motius de la venda no s'especifiquen, però sabem que el març d'aquell any els Pux havien casat la filla Mandina amb Jacob Çabata i el dot que rep Mandina és de 10 lliures, un dels més baixos documentats.³³ El 20 d'agost d'aquell mateix any, Antoni Pux i Asseno tornen a vendre una altra peça de terra a les Comes. Les 10 lliures del preu de venda no les rebran, sinó que Gerald Rull, el comprador, les pagarà a l'aniversari d'en Pinós, a qui els Pux deuen una mateixa quantitat.³⁴ Quatre dies més tard venen l'horta que tenen a l'Horta d'Avall a Bernat Miracle de Bràfim pel preu d'onze lliures.³⁵ L'any

³² ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 47, f. 45.

³³ ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 47, f. 41.

³⁴ "Lo dit Geral Rull pagarà les dites X lliures en esta manera, ço és, que.s carega totes aquelles X lliures que lo dit Pux deu a l'aniversari d'en Pinós" (ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 47, f. 51).

³⁵ ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 47, f. 52v.

següent, el 10 de novembre del 1427, els Pux fan l'última venda: una peça de terra també a les Comes a Guillem Tolrà per 38 sous i mig.³⁶ Deixant de banda la primera venda del 1412, en el període d'un any i mig els Pux s'han després de quatre peces de terra; les raons: un deute i un dot. Com es pot fer front a les necessitats bàsiques de subsistència d'una unitat domèstica havent reduït dràsticament la unitat de producció? El camí més plausible és el que porta cap a la sotsemfiteusi, és a dir, al conreu de les terres dels grans propietaris i sotsestablidors de la terra episcopal.³⁷

El cas dels Pux és el més extrem, però no l'únic; si fos així el seu cas no passaria de ser un episodi de mala gestió de "l'empresa" familiar. Fixem-nos en els Rojals. Entre el 1414 i el 1425 compren terra: el 1414 una peça de terra amb oliveres a la partida de lo Camp,³⁸ el 1416 un hort a Horta d'Amunt,³⁹ el 1422 una peça de terra a lo Camp,⁴⁰ el 1424 una peça amb arbres fruiters també a lo Camp⁴¹ i el 1425 un altre tros de terra a les Comes.⁴² En ple període expansiu, el 1424 Jacob Rojals es casa amb Laurència Miró, el dot que rep la seva muller és de 25 lliures⁴³ —molt més elevat que el que els Pux van poder pagar a la seva filla Mandina. Però en contra del que es podria suposar, a partir del 1429, Jacob Rojals entra en una dinàmica de decreixement: el dia 6 de setembre d'aquell any ven de cop 3 peces de terra i el 18 d'octubre una altra.⁴⁴ Les afrontacions de les peces comprades i venudes són les mateixes. Els Rojals, sense que puguem saber-ne els motius, tenen en un període de quatre anys una davallada patrimonial i retornen a les dimensions inicials.⁴⁵

El cas de Jacob Rojals tampoc no és l'únic. Ja hem dit anteriorment que el volum de vendes es reparteix força homogèniament durant tot el període 1410-1429, però a partir del 1429 la dinàmica sembla que canvia, es manté el volum de vendes però es redueix el nombre de venedors —20 venedors per 34 vendes. El resultat d'aquesta tendència és que els venedors redueixen més dràsticament la seva propietat, atès que molts venen més d'una

³⁶ ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 47, f. 79.

³⁷ Ja hem indicat anteriorment que algunes vegades els contractes de compravenda assenyalen el pagament d'un cens complementari que indica l'existència d'un sotsestabliment. Tanmateix, el fet que la informació sempre sigui indirecta, fa molt difícil poder fer-ne una valoració correcta.

³⁸ ADB, Parroquials Vila-rodona, vol. 43, f. 94v.

³⁹ ADB, Parroquials Vila-rodona, vol. 43, f. 25.

⁴⁰ ADB, Parroquials Vila-rodona, vol. 45, f. 3v.

⁴¹ ADB, Parroquials Vila-rodona, vol. 45, f. 124.

⁴² ADB, Parroquials Vila-rodona, vol. 47, f. 7v.

⁴³ ADB, Parroquials Vila-rodona, vol. 45, f. 83.

⁴⁴ ADB, Parroquials Vila-rodona, vol. 48, ff. 34-34v i f. 41.

⁴⁵ La comparació dels preus de compra i venda de les quatre peces de terra no és suficient per poder aclarir si es tracta d'una operació estrictament especulativa, atès que desconexim si s'han produït canvis en els valors de mercat.

⁴⁶ ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 41, f. 36r i vol. 43, f. 97 respectivament.

terra. És ara quan veiem que no només venen els petits pagesos de la vila, sinó que fins i tot entren en la dinàmica d'alienació de patrimoni els burgesos forans que han invertit quantitats importants en propietats a Vila-rodona.

Una de les propietats que es redueix més dràsticament durant aquest període és la de Pere Martorell, teixidor i resident a Valls, encara que segurament la seva mare era de Vila-rodona. Entre el 1412 i el 1414 Lluís Martorell, també teixidor, com el seu fill Pere, compra terra, en concret 2 horts a l'Horta d'Amunt, al mateix venedor, Antoni Giner.⁴⁶ L'any 1416, residint ja a Valls, ven la casa de Vila-rodona i quatre peces de terra i, al cap d'un any, una altra terra.⁴⁷ Una de les peces venudes és un dels horts que va comprar a Antoni Giner per 44 sous i que ara ven per 22 sous, fet del qual hem de deduir que la intenció de la venda no ha estat especulativa. El 1424 torna a comprar —ara una sort de terra als marmessors del difunt Pere Manresa.⁴⁸ El 18 de juliol del 1425 Lluís Martorell i Elisenda, la seva muller, fan donació al seu fill Pere dels béns que tenen a Vila-rodona, i el mateix dia Pere rep un llegat de la seva àvia Guillemoneta, vídua d'Antoni Bellarberch, pel qual li fa donació de tots els seus béns, entre els quals, dues peces de terra.⁴⁹ Al cap de quatre mesos, Pere Martorell, ara hereu universal dels béns familiars a la vila, comença a vendre's el patrimoni i, entre el 1425 i el 1429, es desprèn de sis peces de terra.⁵⁰ Evidentment, el cas dels Martorell no té res a veure amb el dels Pux i els Rojals, però la necessitat de vendre, i vendre molt, s'agreuja en aquests últims anys del segon decenni del segle xv i s'estén a petits i grans propietaris de terra.

La reducció de les unitats de producció arriba al seu punt àlgid amb l'alienació de la totalitat del patrimoni. A diferència, però, de la venda de part de l'explotació agrària, el que porta a la desaparició d'una unitat d'explotació no és només la precarietat de les condicions de vida. Hi ha un altre fenomen que s'hi insereix decisivament: l'esgotament de part o de la totalitat del grup domèstic. El buidatge de la documentació permet constatar l'existència d'ambdós fenòmens, però el que té més incidència en el conjunt de la comunitat i el que desequilibra irremeiablement les unitats de producció és la pèrdua

⁴⁷ ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 43, ff. 17v-18r, f. 29v i f. 31.

⁴⁸ ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 45, f. 122.

⁴⁹ ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 47, f. 9.

⁵⁰ El 14 de novembre del 1425 ven a Pere Apiera una sort de terra amb vinya i oliveres a la partida de Buada per 8 lliures (ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 47, f. 24); el 18 d'agost del 1427 ven a Antoni Dardarich, prevere, una horta a Horta d'Avall per 20 lliures (ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 47, f. 93v). El 15 de setembre del mateix any ven dues peces més: un tros de terra a Horta d'Avall a Pere Forner pel preu de 12 lliures i una peça de terra a les Comes a Guillem Tolrà per valor de 88 sous i 6 diners (ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 47, f. 100v-101). El dia següent ven a A. Bellalberch un altre tros de terra a la partida de la Coma de Figueres per 50 sous (ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 47, f. 101). La darrera venda data del 2 de maig del 1429, quan ven a Jacob Clapers, també teixidor, una peça de terra, part vinya i part hort, a l'Horta de lo Racó, per 11 sous (ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 48, f. 12).

d'una part dels membres del grup domèstic. Tothom ven, ja ho hem dit, però qui més ho fa són les vídues soles o vídues amb fills, és a dir, grups familiars que han perdut el cap de casa. És el cas dels Miquel. El setembre del 1429, Elisenda i Marc Miquel, muller i fill, respectivament, de Berenguer Miquel, difunt, posen a la venda tots els seus béns: la casa, un corral, un hort, una vinya i una sort de terra.⁵¹ En altres casos, per bé que el procediment i els mecanismes són diferents, s'arriba també a la mateixa situació. Antoni Franc d'Aragó, a qui coneixem com a propietari d'una vinya i un corral, casat amb Maria i sense fills, testa el 1417 i, després de deixar 10 sous i una pastera a la seva muller, fa hereu universal Déu i la seva ànima. Els marmessors s'encarregaran de la venda de la terra i el corral i destinaran el muntant de la transacció a misses per al difunt.⁵²

LA TRANSMISSIÓ DE LA PROPIETAT

L'observació de les estratègies de parentiu de grups domèstics pertanyents a ambdós tipus d'unitat d'explotació respecte a la transmissió de la propietat permet veure també l'existència de pràctiques diverses que es corresponen de forma bastant aproximada a cadascun dels grups. Això no vol dir, res més lluny, que el parentiu en sigui l'origen, les diferències no són estructurals, sinó que es troben en les estratègies que es duen a terme a l'hora de reproduir i transmetre el patrimoni; són l'aliança i l'heretament les que obren les portes a la diferenciació.

Els grups domèstics que hem pogut reconstruir, tant els residents en masos com els que viuen en comunitat de veïnatge, mostren una tendència a construir-se sobre el model troncal restringit, és a dir, el model format per un matrimoni i el fill hereu amb la seva muller i els seus fills.⁵³ Tanmateix, aquesta només és la tendència i sobre aquest model s'esdevenen variacions significatives, segons el tipus d'unitat de producció. Els grups domèstics que reflecteixen millor aquest patró són els residents en masos, però és també ben present en famílies de pagesos a la vila. Del que sí que no hi ha indicis és de l'existència de grups extensos, en què els col·laterals viuen en el grup familiar; més aviat al contrari, la documentació mostra clarament l'existència de cabalers solters vivint sols fora del grup d'origen. Deixant de banda qüestions de tipus estructural, on tampoc no sembla possible poder fer una diferenciació clara entre poblament de mas i poblament de vila és en les dimensions del grup domèstic. La documentació estudiada no ha indicat sempre la totalitat dels fills, però els exemples són prou clars: la mitjana oscil·la entre els tres i els cinc fills. Per damunt d'aquesta mitjana, que comparteixen ambdós grups, hi ha pocs casos, com

⁵¹ ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 47, ff. 38v-39.

⁵² ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 43, ff. 36-36v.

⁵³ La reconstrucció dels grups familiars i l'anàlisi de les estratègies de parentiu s'han realitzat a partir de l'estudi de 61 testaments sagramentals i 27 capítols matrimonials.

els dels Traver del mas de Comabella, que tenen vuit fills.⁵⁴ Per sota, el nombre de famílies amb dos fills augmenta molt més i generalment corresponen a famílies residents a la vila. Els Pux, per exemple, els quals hem vist que perdien el seu patrimoni, se situen en aquest grup, amb dues filles, Mandina i Joana.⁵⁵

El model de transmissió, lligat històricament a la família troncal a Catalunya i regulat en el dret civil català, és l'heretament indivís, personificat en la institució de l'hereu. La comunitat pagesa de Vila-rodona transmet i perpetua, en els casos que això és possible, la seva propietat a partir d'aquest sistema i així ho fan tant els pagesos de la vila com els pagesos residents en masos. Tots els testadors i testadores nomenen hereu universal, estableixen la llegítima per als altres fills i fixen l'ordre de successió en cas que l'hereu mori sense descendència. Vegem el testament d'Elisenda, muller de Bernat Miracle, pagès resident a la vila. En testar el 28 de novembre del 1427, estableix l'ordre de successió entre els seus quatre fills. Joan és instituït hereu universal, però, en cas que mori sense fills, els béns d'Elisenda passaran, per aquest ordre, a les seves germanes Joana, Quitèria i Francina. El límit en el rigor arriba en l'última clàusula del testament: "si omnes obierint, predicta bona revertatur illi vel illis qui vel quibus pertinebit mea successio".⁵⁶ Així, també ho institueix Ramon Liula, casat amb Pasqualeta i sense fills, en fer testament el 1426: a més de les deixes per al funeral, llega a la seva muller 100 sous i l'usdefruit dels seus béns, als seus nebots —Arnau, Lluís, Catalana i Elisenda— un hort a Horta d'Avall i, finalment, institueix hereu universal el seu germà Bernat.⁵⁷ Les lleis de successió impedeixen, doncs, la possibilitat de pèrdua del patrimoni familiar. Si no hi ha successió directa, la línia de successió retorna als consanguinis o passa als col·laterals. També hi ha, però, excepcions a la norma. Pere Forner, el 23 de maig del mateix any 1426, fa testament a favor dels seu fill Bernat, però la línia de successió alternativa en el cas de la mort de Bernat no fa cas de les normes. Tot i tenir dos germans maridats, Bernat i Francesca, institueix hereu dels seus béns la seva ànima.⁵⁸ Pere Forner no és l'únic que conscientment i sense fer cas de les normes consuetudinàries crea les bases de la desaparició del patrimoni familiar. No només les propietats de la seva unitat d'explotació es perden, sinó que el seu grup de parentiu veu desaparèixer una part dels seus béns. El cas més extrem que hem pogut documentar és el de Marc Querol, també pagès de la vila, el qual en el seu testament, donat el 18 d'octubre del 1429, trenca la norma de l'heretament indivís i reparteix paritàriament els seus béns

⁵⁴ Dades extretes del testament d'Agnès Roquesens, muller de Bernat Traver del mas de Comabella. 2 de maig del 1428 (ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 47, f. 122v).

⁵⁵ Dades extretes del testament d'Asseno, muller d'Antoni Pux, 12 de juny del 1426 (ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 47, f. 46v).

⁵⁶ ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 47, f. 112v.

⁵⁷ ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 47, f. 62v.

⁵⁸ ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 47, f. 61v.

entre els seus dos fills Bernat i Pasqual: “instituens eos michi heredes universales equis porcionibus ad omnes suas voluntates inde liberas facendas”.⁵⁹

Més enllà del grau d'incidència d'aquestes pràctiques en el conjunt de la comunitat de pagesos de la vila, algunes de les quals hauríem de considerar evidentment excepcionals, el cert és que no n'hi ha cap de present dins el grup familiar dels residents en els masos que hem pogut documentar. Al costat de Pere Forner o Marc Querol tots els pagesos residents en masos es mantenen fidelment dins les regles que marca l'heretament indivís. Així, doncs, sembla que es fa evident que sobre la base d'un mateix model de successió, a partir de les mateixes regles del sistema, el grup que millor fixa la transmissió del patrimoni són els habitants dels masos.

Igual com el sistema de transmissió es regeix per la institució de l'hereu, el matrimoni —l'aliança— en el dret català es fonamenta en el dot. L'anàlisi dels vint-i-set capítols matrimonials documentats en el període que abraça aquest estudi no aporta dades significatives més enllà d'allò que es pot considerar evident: a més patrimoni, més dot, i a la inversa. La manca d'un nombre significatiu de capítols matrimonials d'hereus de masos no permet establir amb la claredat suficient la significació dels valors dels dots documentats. El conjunt de dots avaluats permet establir una franja mitjana que oscil·la entre 50 i 30 lliures, muntants que paguen famílies residents tant a la vila com als masos. En aquest sentit, poc diferencien les 40 lliures de dot que rep Elisenda Torrell,⁶⁰ filla de Pere Torrell i Antònia, del mas de l'Argilagueta, de les 30 lliures de dot de Jaumeta Baget,⁶¹ filla d'Antoni Baget i Alamanda, pagesos residents a la vila. Per sota d'aquests valors es documenten pocs casos, entre els quals, les 10 lliures de dot de Mandina Pux, filla d'Antoni Pux i Asseno, a qui havíem vist perdre el seu patrimoni a causa d'un deute i el dot de la filla.⁶²

Si no és possible establir amb certesa una pauta que relacioni els valors dels dots amb la tipologia d'unitat d'explotació agrària, sí que hi ha altres elements que semblen més indicatius respecte a les estratègies d'aliança. En aquest sentit, es fa evident la tendència

⁵⁹ ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 48, ff. 41-41v.

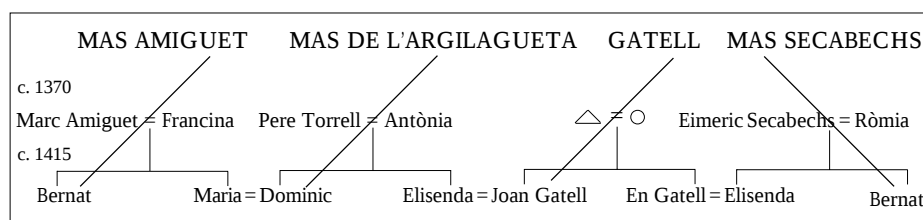
⁶⁰ Capítols matrimonials acordats entre Elisenda Torrell, del mas de l'Argilagueta, i Joan Gatell, de Torredembarra, el 22 de juliol del 1424 (ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 45, f. 87).

⁶¹ Capítols matrimonials acordats entre Jaumeta Baget, filla d'Antoni Baget i Alamanda, i Pere Brió, fill de Pere Brió i Elisenda, tots de Vila-rodona, el 18 de desembre del 1418 (ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 43, f. 70v).

⁶² Capítols matrimonials acordats entre Mandina Pux, filla d'Antoni Pux i Asseno, de Vila-rodona, i Jacob Cabeça, de Vilabella, el 23 de març del 1426 (ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 47, f. 41). Mandina Sunyer, filla de Berenguer Sunyer i Francesca, rep en dot també 10 lliures, tal com es pacta en els seus capítols matrimonials amb Antoni Jover, de Figuerola, signats el 26 de juliol del 1424 (ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 45, f. 111). Guillema Andreu rep dels seus pares, Antoni Andreu i Francesca, un dot de 15 lliures, segons els capítols matrimonials signats amb Pere Constantí del Pont d'Armentera, el 5 de juliol del 1417 (ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 42, f. 44v).

de les famílies residents als masos a establir vincles de parentiu entre elles, i els prioritzen per davant de les relacions amb els residents a la vila o a altres poblacions. Vegem l'aliança successiva que s'estableix entre els masos de l'Argilagueta, Amiguët i Secabechs (vg. Quadre 4). Pere Torrell i Antònia, del mas de l'Argilagueta, casen el seu primogènit i hereu, Dominic, amb Maria Amiguët, del mas Amiguët, i, com ja hem vist, la seva filla Elisenda, amb Joan Gatell de Torredembarra.⁶³ Finalment, el germà de Joan Gatell —“en Gatell”, als documents— es casa amb Elisenda Secabenchs, filla d'Eimeric i Ròmia, del mas de Secabechs.⁶⁴ El resultat d'aquesta successió d'enllaços matrimonials és que els membres de la següent generació tindran entre ells una relació de consanguinitat. Això no vol dir que els masos no casin fills i filles amb els veïns de la vila, però el fet que l'aliança matrimonial entre masos impliqui els hereus sembla que indica que els vincles de parentiu que es prioritzen són entre masos. És evident que l'anàlisi de les estratègies de parentiu requereix un marc cronològic molt més ampli del d'aquest estudi, que només ha permès la reconstrucció, molt fragmentària, d'una mínima part dels grups domèstics, però creiem que les pautes observades no són conjunturals sinó que constitueixen l'evidència d'una forta endogàmia de grup, sobre la qual els pagesos de mas estableixen una clara diferenciació social dins la comunitat de Vila-rodona.

QUADRE 4. Aliances entre masos

APÈNDIX DOCUMENTAL

DOCUMENT 1

15 de novembre del 1438. Contracte “a llauró” del mas Amiguët per un període de sis anys signat entre Joan Ycart, pare i administrador dels béns d'Aldònia Ycart, i Bernat Uguet. [ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 49, ff. 24-25]

⁶³ Dades extretes del testament d'Antònia, muller de Pere Torrell, fet el 8 de gener del 1425 (ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 45, f. 141) i dels capítols matrimonials d'Elisenda Torrell.

⁶⁴ Dades extretes del testament de Ròmia, muller d'Eimerich Secabechs (ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 47, f. 81).

Die sabbati xv mensis novembris anno a nativitate Domini MCCCCXXXVIII.

Capítols fets, instruits e concordats entre lo honrat mossèn Johan Ycart, cavaller, pare e legítim administrador d'Aldònia, pubilla, filla sua, d'una part e en Bernat Uguet, nadiu del terme de Montmell de la part altre, sobre lo arrendament del mas davall scrit.

Primerament, lo dit honrat mossèn Johan Ycart, en lo dit nom, a sis anys primers vinents e continuament següents, los quals començaran a córrer en la primera vinent festa de Santa Maria d'agost, arrenda al dit Bernat Uguet lo mas de la dita pubilla apellat d'en Bernat Amiguët, situat dins lo terme de Vila-rodon, ab totes e sengles terres, orts, vinyes, fruyts, olivàs, roures, glans e totes d'altres terres, així conreades com hermes, drets e pertinències del dit mas e ab los vayxells vinaris qui dins lo mas són. E lo dit arrendament li fa al dit temps de sis anys a ús e costum de bon laurador, sots los pactes e condicions següents:

Çò és, que lo dit Bernat Uguet dins un més après de la dita festa vinent ab sa muller e companyons se hage a mudar en lo dit mas e aquí age e sie tengut estar e fer contínua habitació e residència per tot lo dit temps, e tenir lo dit mas en condret de bigues e tagells e los terrats bé enterrar. E finit los dits sis anys los hage a lexar que les aygües bonament vagen a canal. E axí mateix hage a tenir l'estable en condret axí com lo mas e la casa de la palyça.

Item, que lo dit Bernat Uguet sie tengut de conrear totes les terres del dit mas, aquelles, emperò, que són acostumades de laurar e conrear exceptada la peça de terra o terres qui són dellà la serra en vista de la Joncosa, de la qual terra o terres dellà la serra sie elecció del dit Bernat Uguet si'n volrà conrear o no.

Item, que lo dit Bernat Uguet tingue la vinya del dit mas a sis anys e a sis esplets e que cascún any l'age bé atonar e podar a ús e costum de bon laurador. No resmenys l'any vinent, lo dit Bernat Uguet hage bé a cabar e bé magentar la dita vinya per çò com ha rebut d'en Bernat Vives xv sous de esmena de la dita vinya, los quals devia rebre lo dit mossèn Johan.

Item, són compresos en lo dit arrendament los vexells vinaris qui són en lo dit mas. Çò és, dues tones bones e encerquolades continents. E la una puxe a la un cap desfonar per fer vi e a la fi de l'arrendament tornar-la fonar e en lo present degut après messions del dit Uguet. És ver que hi ha un cup e una tona qui no tenen vi, e aquests vexells hagen a tornar tals com són, e si se'n serveix que's pacti les messiones.

Item, és deduït en pacte que'l dit Bernat Uguet puxe pendre e tallar fusta, axí bigues com tagells e tota altra fusta, de la dita masia a obres e servitut de aquella.

Item, és contengut que tot quant fems se farà en lo dit mas dins los dits vi anys lo dit Bernat Uguet hage e sie tengut mentre e escampar en les terres del dit mas e no se'n gos portar deffora per neguna rahó ne a la fi del temps no'l ne gos trer, ans servèsquens a les terres de la dita masia.

És lo preu del dit arrendament quaranta dos florins, a rahó o sor de set florins per anys, los quals lo dit Bernat Uguet sie tengut pagar al dit mossèn Johan, çò és, cascún any set florins de quatre en quatre mesos.

Item, és convengut que ultra lo dit preu, lo dit Bernat Uguet age e sie tengut pagar la quèsta e lo lòçol e lo cens de les barqueres e [rendes] e tots altres comtes del dit mas.

E lo dit mossèn Johan promès de fer, tenir e haver lo dit mas al dit Bernat Uguet per tot lo dit temps de sis anys sots obligació dels bens de la dita pubilla sua haüts e per haver hon que sien. E lo dit Bernat Uguet accepta lo dit arrendament en los dits pactes e promès fer e complir totes les dites coses sots obligació de sos béns haüts e per haver. E per maior següeretat de la dita pubilla, dóna per fermacen e principal tengut en Berenguer Uguet, ffrare seu, del dit terme de Montmell, present. E la fermacen de bon grat acceptant, lo qual fermacen promés a les dites coses, ab lo dit seu principal e sens ell ésser tengut e obligat, obligant-ne sos béns et cetera.

Item, Johannes de Vite, rector de Montemacello et Jacobo de Sancto Jacobo, scutiffer, comorans cum dicto Johanne Ycart.

Nos, Johannes Ycart, miles, in Villarutundus populatus, pater et legitimus administrator Aldoncie, filie mei, heredi seu succendets in bonis Bernardi Amiguet, quondam, termine dicte ville.

Petrus Eximene, sartor

Andreu Teixidor

DOCUMENT 2

5 de maig del 1411. Inventari del béns de Pere Andreu, difunt, fet per Jacob Andreu i Berenguer Taudé, tutors d'Andreu i Francine Andreu. [ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 41, ff. 17-17v]

[...] Primo in hospicio Anthoni Andree quod fuit dicti difuncti in quadam domo inferiori in qua erant omnes raupe dictorum pupillorum hec que sequentur:

Primo una lança, item ⁱⁱⁱⁱ càvechs, item una exada, item dos exartells, dues destrals, dos darts, dues falç, item ⁱ garbell, una albadina, item ⁱ ganxo de pelar paya, item ⁱ sogà, item una tona de ^{vi} sesters. Item una stora e ⁱ bota meresa, ⁱ follador, una bota de mena de pocha valor, tot buyt, un punyeró e mig de ciurons, item dues gallines, dues gerres olieres buydes, item un cetrill de terra, item una pastera, ⁱ sedaç, item dues senayes de tenguda de mitga quartera, item una senaya lavorera, dues carabaces olieres buydes, item una olla de coure, una caldereta, una çaça e una loça, item ⁱ ster de ferro e una cubertora de ferro, item dos lumaners e una paella d'aram, una giradora, uns levens, item ⁱ ferro de foch, una podadora, ^v scudelles de fusta, ^v tayadors de fusta, ⁱ morter de fusta, dos boxos, ⁱⁱⁱⁱ scudelles de terra, una bancha, item ⁱⁱⁱⁱ banquetes, ⁱ banch, ina post. Item una gerra oliera buyda, Ina màrfega, ⁱⁱⁱⁱ lançols, ^{viii} mitges goengues, ⁱ capçal. Item altre màrfega, dos sellons de terra, una olla de terra, ⁱ morter de fusta, ⁱ coltellot ab son gabinet de pocha valor, ⁱ capçal, ⁱⁱⁱⁱ manils de bri de cànem, una tovalla squinçada. Item ⁱ coixí sotil, ítem ⁱ tovalló o fforconer, dos tovallons taulars, ⁱ manil, ⁱ tovyola de lenç, Ítem ⁱⁱⁱⁱ camises de home, dues de lenç e una de bri de cànem. Item ⁱ braga, ⁱ gippó, ⁱ manto de burell, ⁱ cota de burell. Item ⁱ parell de calces blaves [...], item ⁱ caperó vermell bò, Item ⁱ gonella vermella de dona oldana, item altra gonella blava oldana de dona ab los punyets de verni vermell, item dues goneles de dona blava e altre de burell, oldanes. Item ⁱ capa vermella listada oldana, item una caxeta,

1 garbella, 1 caxa, una aljuba de verni nova ab sos fres, 1 mantell de verni nou, una bossa, dos de [lucha] nova. Item un coxí de seda, item 1 vel de cotó, 1 perell de manegues de beguinat, ítem IIII senayas, item una caixeta sotil, una scarcella negra, 1 panés, IIII capdells de borres, IIII denes de li que no és perchat, una quilma, dues senayes, una taula, dos banquetes, un broquer, una cervellera, 1 tribe e ma tribanella, ma paleta de ferro. Item II quarteres de mestayll.

Seguntur propietats. Primo 1 troç de terra a les Comes, fa una quartera de forment de cens, affronta ab en Guillem Tolrà e ab n'Anthoni Pug. Item un troç de terra e vinya, affronta ab en Bernat Franch e Pere Sunyer. Item un troç de terra a les Forques, affronta ab en Guillem Tolrà e ab en Guillem Rocha. Item un ort en l'orta d'Amunt, affronta ab en Anthoni Franch e ab en Guillem Rog. Item un ort en l'orta d'Avall, franch e quiti, afronta ab en Pere Miracle e ab los hereus del March Pasqual, quondam. Item un troç de terra a Buada, affronta ab los hereus d'en Pedró e ab en Pere Brió. Item un troç de terra al Camp, és franch, afronta ab n'Anthoni Domingo. Item 1 ulzinar al Camp, afronta ab n'Arnau Burrull e ab los hereus d'en Pere Franch, quondam. Item 1 troç de terra al Camp, afronta amb Pere Domingo e Pere Sunyer. Item 1 olivar a les Comes, affronta ab en Bernat Pellicer e ab en Berthomeu Gatell. Item un troç de terra a les Comes, fa 1 sou de cens, affronta ab en Pere Andreu e ab en Bernat Querol. Ítem VIII desenes de cànem. Item mitga flaçada que déu fer en [luys]. Item 1 erer d'erar blats.

Testes Bernat Cirera, presbiter, et Anthoni Andree

DOCUMENT 3

28 de març del 1413. Inventari dels béns de Berenguer Cases, difunt, fet a instàcies de la seva filla Asseno, muller de Pere Rubert. [ADB, Parroquials, Vila-rodona, vol. 42, ff. 79r-v]

Inventarium factum ad requisicionem Asseno, uxor Petri Rubert, pro conservacionem suis iures pro sua hereditate quam sibi dimissit Berengarius Cases, quondam, Villerotunde, pater dicte Asseno. Pro baiulo fuerit Anthonius Domingo et Petrus Gisper pro sagio, et Jacme Rajadel pro presbitero, homines eius. Primo in veni unum hospicium quod afrontat cum Johanes Palomer, cum Petro Torrell et cum censuale sacristie, in quo inveni reos sequentes. Primo in intrate, ma pastaraça ab sos bancots, item dues estores de poca valor, item altre estora bona, ma postaça, ma taulaça, ma arcaça, 1 travasser, 1 pela xica, uns ferros xichs, 1 lumaner, IIII gerres, ma alcola de tenir oli, dues calçes de hom de blanquet alranes, dos farcets de blanquet de poca valor, ma cota de burrel de hom, ma cota de burrell de hom alrana, 1 manto de burrell alrana, ma goenga de bora alrana, ma borraça alrana, 1 gramalot blau de poca valor, 1 farcet de blanquet dolent, 1 caxeta dolenta, 1 manil, 1 tovaló, 1 correga de cuyro dolenta, 1 lit de coneles ab sos peus e ab sa màrfega, de poca valor, 1 parel de lançols de stopa de cànem, de poca valor, unes çabatotes de hom. Item 1 sach de borres aldà ab III quarteres de froment crossal, poch més o menys, 1 cavaguet, ma destralota, 1 scudaç dolent, ma botota ho tonaça de poca valor.

Item les terres. Primo ma venya ab 1 troç de terra de salrech a Buada, afrontat ab Gayà e ab Anthoni Querol, 1 troç de terra a les Comas ab oliveres qui afronta ab en Guillem Baget e ab en Guillem Osona, 1 troç de terra ab oliveres a les Comes qui afronta ab en Pere de Sent Pere e ab na Solana. Item un saquet de cartes qui són XVII. Item los sensals que prenia. Primo li fa en Berenguer Taudé de la Costa en la festa de sent Martí XVIII sous, VI diners, és lo preu undecim lliures [...]. Item li fa en Bernat Franch en la festa de santa Maria canaler dues quarteres de forment sensal, és lo preu XIII lliures. Item 1 corralot qui afronta ab en Pere Apiera.

Testes March Calafel et Arnaldus Portalla

BIBLIOGRAFIA

CONGOST, R.; L. TO (eds.) (1999): *Homes, masos, història. La Catalunya del nord-est (segles XI-XX)*.

Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

FERRER et alii, (eds.) (2001): *El mas català durant l'edat mitjana i moderna (segles IX-XVIII)*. Barcelona: CSIC.

FONT I RIUS, Josep M. (1969-1983): *Cartas de población y franquicia de Cataluña*. Madrid-Barcelona: CSIC. 2 vols.

FUENTES, M. (2001). "La indústria tèxtil al Pont d'Armentera durant el segle XIV. Notes per al seu estudi I". *La Resclosa* 5. Vila-rodon: Centre d'Estudis del Gaià.

— (2002) "La indústria tèxtil al Pont d'Armentera durant el segle XIV. Notes per al seu estudi II". *La Resclosa* 6. Vila-rodon: Centre d'Estudis del Gaià.

GARCÍA MARSILLA, J. V. (2003). "Estructua de la propietat i mercat de les rendes a la València posterior a la Conquesta (1238-1350)". A Barceló, M. et alli (eds.) *El feudalisme comptat i debatut. Formació i expansió del feudalisme català*. València: Publicacions de la Universitat de València. Pàg. 389-402.

IGLÉSIES, J. (1991). *El fogatge de 1497*. Vol. 1. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana.

MALLORQUÍ, E. (1999) "Homes, viles i masos (Cruïlles 1319)", dins *Homes, masos, història. La Catalunya del nord-est (segles XI-XX)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

PASTOR, I. (1998). "Família i poder a Vilardida. Una aproximació a l'estament senyorial". *La Resclosa* 2: pàg. 49-60. Vila-rodon: Centre d'Estudis del Gaià.

Sanz, A. Ll. (1985). "La pabordia d'Aro de la Catedral de Girona, 1180-1343". Dins J. Portella (ed.): *La formació i expansió del feudalisme català. Estudi General*. Vol. 5-6. Girona: Universitat de Girona. Pàg. 419-436.

SERRA, E. (1983). *Pagesos i senyors a la Catalunya del segle XVII. Baronia de Sentmenat, 1590-1729*. Barcelona: Crítica.

TO, Ll. (2003). "La diferenciació pagesa a la diòcesi de Girona (segle XIV): Una nota metodològica", dins M. Barceló et alli (eds.): *El feudalisme comptat i debatut. Formació i expansió del feudalisme català*. València: Publicacions de la Universitat de València. Pàg. 441-463.